

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

КАФЕДРА СТАТИСТИКИ

«СТАТИСТИКА – ІНСТРУМЕНТ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ»

ЗБІРНИК НАУКОВИХ СТУДЕНТСЬКИХ ПРАЦЬ

ВИПУСК 4

Частина I

**Одеса
2018**

СТАТИСТИЧНА ОЦІНКА НЕФОРМАЛЬНОЇ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ

Дранко Г. М.¹, Тарасова К. І.²

¹ – студент, кафедра статистики,

² – канд. екон. наук, кафедра статистики

Одеський національний економічний університет, м. Одеса

АНОТАЦІЇ

Дранко Г. М., Тарасова К. І. Статистична оцінка неформальної зайнятості населення. В статті проведений аналіз зайнятого населення по Україні в цілому та по регіонах. Проаналізована структура зайнятого населення за тривалістю звичайного тижневого робочого часу. Розглянуто чисельність зайнятого населення за статусом зайнятості та по секторах економіки. Виявлено причини, які стримують легалізацію неформальної зайнятості.

Ключові слова: зайнятість, ринок праці, сектор економіки, неформальна зайнятість.

Дранко А. М., Тарасова К. И. Статистическая оценка неформальной занятости населения. В статье проведен анализ занятого населения по Украине в целом и по регионам. Проанализирована структура занятого населения по продолжительности обычного недельного рабочего времени. Рассмотрены численность занятого населения по статусу занятости и по секторам экономики. Выявлены причины, сдерживающие легализацию неформальной занятости.

Ключевые слова: занятость, рынок труда, сектор экономики, неформальная занятость.

Dranko A. M., Tarasova K. I. Statistical assessment of informal employment of population. The article analyzes the employed population in Ukraine as a whole and in its regions. The structure of the employed population is calculated based on the duration of the usual weekly working time. The size of the employed population by the employment status and by sectors of the economy is examined. The reasons that hinder the legalization of informal employment are determined.

Keywords: employment, labor market, sector of the economy, informal employment.

ПОСИЛАННЯ НА РЕСУРС

Дранко, Г. М. Статистична оцінка неформальної зайнятості населення [Текст] / Г. М. Дранко, К. І. Тарасова // Статистика – інструмент соціально-економічних досліджень : збірник наукових студентських праць. Випуск 4. Частина І – Одеса, ОНЕУ. – 2018. – С. 23 – 32.

Постановка проблеми у загальному вигляді. На сьогодні дослідження зайнятості є вкрай актуальною темою, адже її сфера перебуває

під впливом економічної рецесії в Україні, а також під впливом глобальних і геополітичних викликів. Сучасні виклики ринку праці посилюються й із зростанням інфляції, руйнацією виробничої кооперації, обмеженням ринків збуту, зупинкою підприємств та очікуванням масових вивільнень працівників. Зменшується чисельність зайнятих та середньооблікова кількість штатних працівників, збільшуються обсяги вимушеної неповної зайнятості. Разом з тим, скорочується попит на робочу силу та зростає навантаження на одне робоче місце.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Проблема зайнятості населення займалися й займаються багато українських і зарубіжних економістів, зокрема таких як Г. Бекер, М. Фрідмен, Дж. Кейнс, З. Бараник, М. Безтелесна, О. Власюк, Е. Лібанова та ін.

Протягом останнього десятиліття все більше уваги приділяється й вивченню її окремого аспекту – питанню неформальної зайнятості. Це пов'язано з різким зростанням її масштабів, відтоком кваліфікованих кадрів із формального сектору економіки до неформального, значними фінансовими втратами держави, незадоволеністю значної частини населення реальним станом справ на ринку праці.

Значний внесок у дослідження цього питання належить таким українським науковцям, як О. Макарова, Е. Лібанова, І. Петрова, І. Кравченко, В. Мортіков, М. Соколик, а також зарубіжними вченим: Я. Вітковському, І. Масаковій, С. Кострубець, Е. Фейг, Гж. Колодко та іншим.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Навіть через значну зацікавленість та дослідження науковців зайнятого населення в Україні, все одно залишаються проблеми, які необхідно часто аналізувати. Залишаються недостатньо дослідженими питання пошуку шляхів подолання зайнятості населення в неформальному секторі, що вимагає активізації зусиль науковців щодо вирішення зазначеної проблеми.

Мета. Метою роботи є проведення аналізу зайнятого населення в Україні та визначення причин, які стримують легалізацію неформальної зайнятості.

Виклад основного матеріалу. Зайнятість населення для будь-якої країни світової спільноти є одним із основних показників рівня добробуту, що відображає стан соціалізації економіки.

В Україні протягом останніх років чисельність зайнятого населення зменшується [1,2]. На рис.1 продемонстровані дані щодо чисельності зайнятого населення в Україні у 2006-2016 роках.

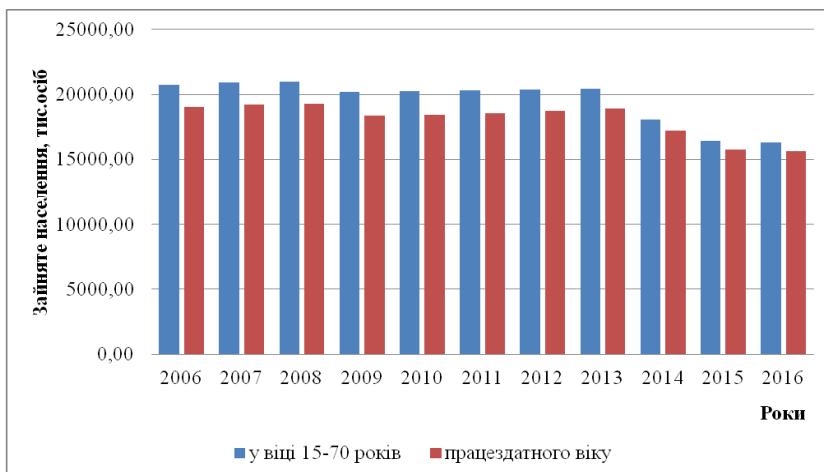

Рис.1. Динаміка зайнятого населення в Україні, 2006-2016 рр.

Із графіку видно, що найбільша чисельність зайнятого населення в Україні була у 2008 році і становила 20972,3 тис. осіб, з них 19251,7 тис. осіб були працездатного віку. Наступні 5 років чисельність зайнятого населення хоча і була нижчою ніж у 2008 році, проте прослідковувалась тенденція до збільшення цього показника. З 2014 року чисельність зайнятого населення знову почала знижуватись, а у 2016 році вона була найнижчою за весь аналізований період.

Для того щоб детальніше оцінити ситуацію, яка відбувається по всій території України, продемонструємо дані чисельності зайнятого населення по її регіонам на основі рис.2.

Як свідчить покуюдований графік, у 2016 році найбільша кількість зайнятого населення знаходиться у Дніпропетровській (1425,4 тис. осіб, з них 1386,9 тис. осіб працездатного віку) та Харківській (1236,6 тис. осіб, з них 1197,6 тис. осіб працездатного віку) областях. Також до регіонів з великою чисельністю зайнятого населення можна віднести Львівську та Одеську області. Найнижча кількість зайнятого населення в 2016 році спостерігалась в Луганській (298,5 тис. осіб, з них 281,1 тис. осіб працездатного віку) і Чернівецькій (376,1 тис. осіб, з них працездатного віку 331,1 тис. осіб) областях. Відмітимо, що порівняно з іншими регіонами значно менша кількість зайнятого населення знаходиться також у Кіровоградській та Волинській областях.

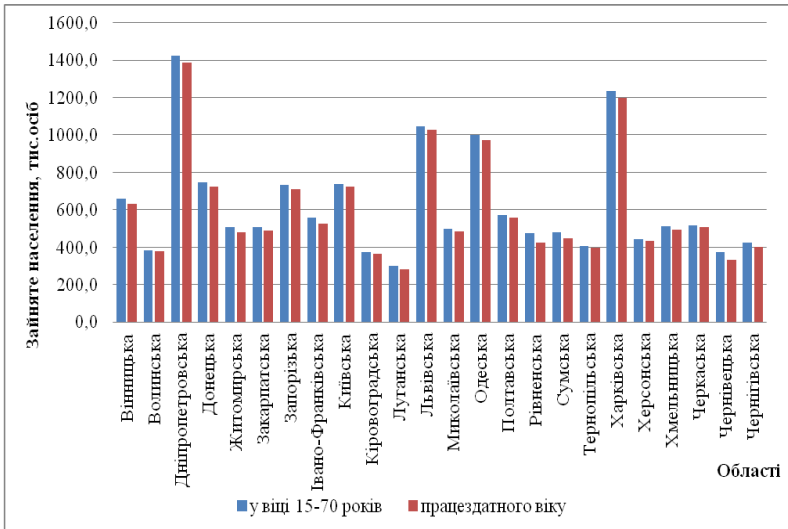

Рис.2. Чисельність зайнятого населення за регіонами України у 2016 році.

Проаналізуємо структуру зайнятого населення за тривалістю звичайного тижневого робочого часу в Україні у 2016 році, дані представимо на рис.3

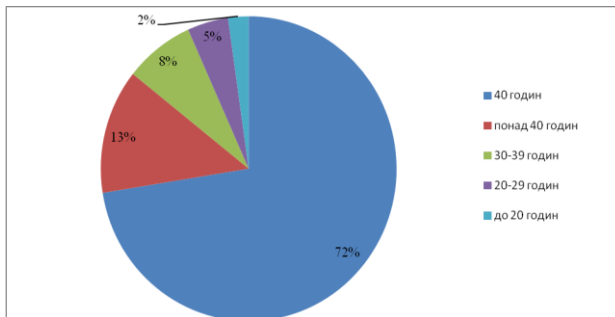

Рис.3. Структура зайнятого населення за тривалістю звичайного тижневого робочого часу в Україні у 2016 році.

Таким чином в Україні найбільше всього зайняте населення у 2016 році має 40-годинний робочий тиждень, питома вага такого населення сягає 72%. Але слід також відмітити, що велику питому вагу складає чисельність зайнятого населення, яке працює понад 40 годин. Найменша кіль-

кість осіб відноситься до категорії зайнятого населення, яке працює до 20 годин на тиждень, доля яких складає всього 2%. Зайнятість населення менш ніж 40 годин на тиждень достатньо часто виступає причиною пошуку нової роботи, або влаштування на іншу, додаткову, яка часто знаходиться у неформальному секторі економіки.

Розвиток ринкових відносин в Україні супроводжується суттєвими змінами у сфері праці та зайнятості, призводить до виникнення нових закономірностей та особливостей функціонування ринку праці позитивного чи негативного характеру. Однією з найбільших перешкод на шляху побудови нової моделі соціально-економічного розвитку на сучасному етапі в нашій країні є високий рівень тінізації економіки, що унеможливорює проведення економічних реформ і зростання соціальних стандартів життя. В умовах цієї тінізації неформальна зайнятість представляється офіційно незареєстрованою трудовою діяльністю, яка передбачає відсутність юридичного оформлення відносин найму або факту самостійного забезпечення роботою.

Неформальний сектор економіки охоплює всіх осіб, які протягом визначеного періоду були зайняті на підприємствах неформального сектору, незалежно від їх статусу зайнятості та від того, було це їх основною чи додатковою роботою. Зазвичай до цього сектору відносяться невеликі за розмірами та масштабами виробництва, незареєстровані приватні підприємства або фізичні особи-підприємці, які надають послуги чи виробляють товари для продажу або обміну. Зазвичай, це маломасштабна діяльність з низьким рівнем організації, трудові відносини ґрунтуються на нерегулярній зайнятості, особистих або родинних стосунках.

Для зайнятості у неформальному секторі економіки характерні наступні риси: відсутність факту офіційної реєстрації діяльності, а отже й відсутність правового або соціального захисту з боку профспілок та держави; низький рівень продуктивності праці, використання застарілих і шкідливих технологій виробництва; низький рівень доходів працівників; переважання самозайнятості; неможливість виходу виробників на організовані ринки; відмова в кредитуванні для розвитку бізнесу.

Дані статистичних обстежень Державної служби статистики дозволяють визначити основні тенденції розвитку неформальної зайнятості в Україні: на початку 90-х років зайнятістю у неформальному секторі було охоплено близько 2-6% населення України, на початку 2000-х – 10-13%; однак починаючи із 2004 року кількість та питома вага неформально зайнятих починає різко зростати. Динаміка долі тінізації ринку зайнятих за останнє десятиліття наведена на рис. 5.

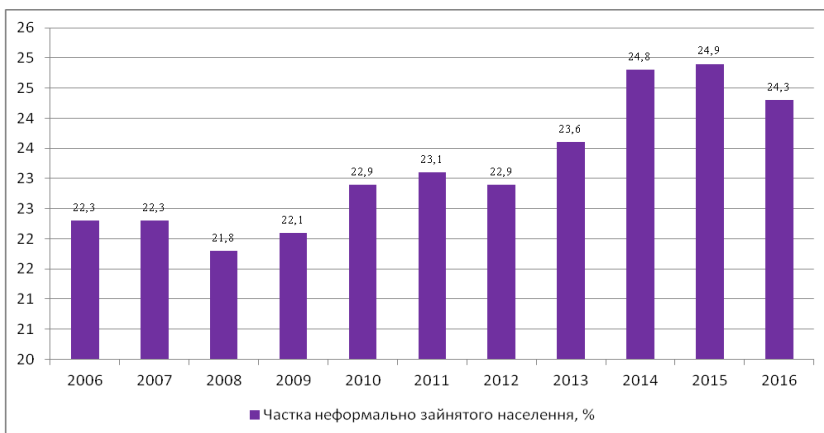

Рис. 5. Динаміка питомої ваги неформально зайнятого населення України, 2006-2016 рр.

Отримані дані свідчать про поступове зростання долі зайнятих в тіньовому секторі економіки: так, порівняно із 2006 р. цей показник зріс на 8,9%. Основними причинами поширення неформальної зайнятості населення на наш погляд виступали: високе навантаження на фонд заробітної плати; високі податки, обов'язкові платежі до бюджету та внески в різноманітні фонди, що призводять до тінізації бізнесу; низький рівень життя населення, що спричиняє розвиток прихованих видів економічної діяльності; відсутність підходящого місця роботи, а відтак орієнтація частини населення на отримання доходів будь-яким можливим способом; низька ступінь довіри громадян до влади та суспільного устрою.

Проаналізуємо зайняте населення за статусом зайнятості в Україні у 2016 р. (табл. 1).

Таблиця 1
Зайняте населення за статусом зайнятості та по секторах економіки в Україні, 2016 р.

Статус зайнятості	Зайняте населення у віці 15-70 років, тис. осіб		Частка неформально зайнятого населення, %
	усього	з нього неформально зайняте	
за наймом	13731,7	2069,3	15,1
не за наймом	2545,2	1891,9	74,3
Усього	16276,9	3 961,2	-

Дані таблиці свідчать, що в категорії за наймом доля неформально занятого населення складає 15,1%; що стосується населення, яке працює не за наймом то його відсоток набагато більше ніж за наймом і складає 74,3%.

Як свідчить статистика, близько половини цих неформально зайнятих проживають у сільській місцевості, оскільки на селі часто єдиною сферою прикладання праці є робота в особистих підсобних господарствах або нелегальна робота за наймом у фермерських господарствах.

Серед неформально зайнятих рівною мірою представлені як чоловіки, так і жінки, що відповідає гендерному поділу населення: так, майже кожний четвертий чоловік і кожна п'ята жінка тим чи іншим чином задіяні у неформальному секторі. При цьому у вікових групах неформально зайнятих у віці 15-59 років зафіксоване переважання чоловіків, а серед осіб старшого віку (понад 60 років) – жінок.

Особливе питання в розгляді неформальної зайнятості займає вивчення її причин. Значних успіхів в цьому напрямку дослідження досяг Фонд «Інтелектуальна перспектива», який провів масштабне опитування серед неформально зайнятого населення. Таким чином було виявлено, що головною причиною, яка стримує легалізацію неформальної зайнятості виступає її випадковий характер; на другому місці посідають завищені податки, на третьому – надмірно забюрократизована процедура реєстрації. Існує й ряд деяких інших причин (рис.6).

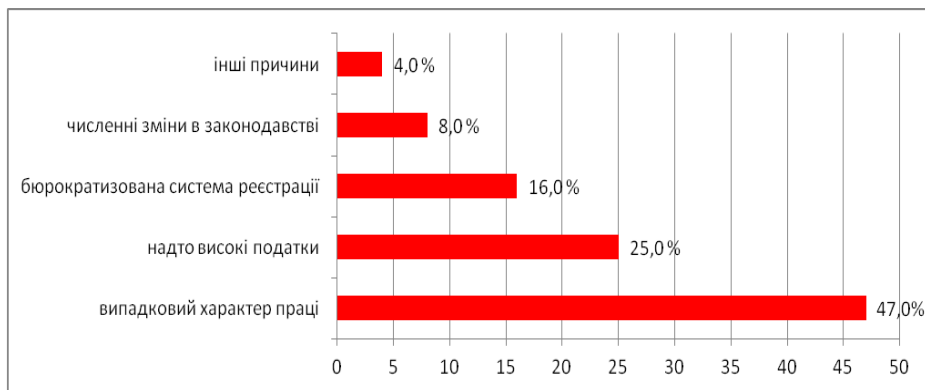

Рис. 6. Фактори, що стримують реєстрацію неформальної зайнятості.

Отже причини «тіньового» характеру неформальної діяльності українського населення є доволі очевидними. По-перше, це нерегулярний, випадковий характер такої зайнятості, що стимулює згоду і працівника, і роботодавця на відносини, які легко перервати. По-друге, це значна вигідність незареєстрованої зайнятості, що дає змогу ухилятися від сплати податків самозайнятому. Працівнику неоформлені підробітки

зазвичай приносять більший дохід, а роботодавець отримує можливість знизити витрати на працю, ухилитися від сплати низки податків, обов'язкових внесків і зборів, а також спростити процедуру звільнення працівника.

Існування зайнятості в офіційно незареєстрованому секторі економіки, що передбачає приховування від обліку та оподаткування результатів дозволеної законодавством діяльності, об'єктивно зумовлене можливістю отримувати більші прибутки, ніж в легальному секторі, а також для певної категорії населення є основним джерелом доходу. Високі ставки оподаткування поряд зі слабким контролем за сплатою податків та поблажливе ставлення до цього з боку громадськості, майже цілковита відсутність безготівкового обігу за участі фізичних осіб створюють передумови для появи та зростання неформального сектора економіки України.

Розглянемо рівень неформальної зайнятості за регіонами України у 2016 році (рис. 7.).

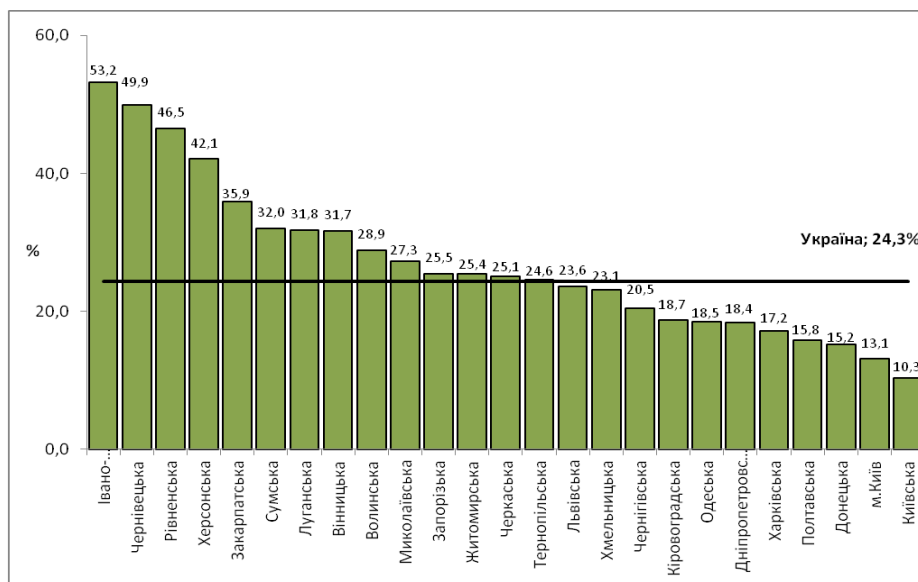

Рис.7.Рівень неформальної зайнятості по регіонах України у 2016 році

З продемонстрованих даних, видно, що найбільше неформально зайнятого населення знаходиться в Івано-Франківській (53,2%) і Чернівецькій (49,9%) областях. Також у 12 областях рівень неформально зайнятого населення вище ніж середній рівень по Україні (24,3%). Найнижчий рівень показника мають Київська (10,3%) та Донецька (15,2%) області. Варто відмітити, серед областей, які мають нижчий рівень неформальної

зайнятості є і Одеська область, де цей показник дорівнює 18,5% [3].

В цілому, значні масштаби поширення неформальної зайнятості характерні, насамперед, для західних областей країни, що зумовлене переважанням аграрного сектору в економіці цих регіонів, в якому власне зосереджена основна маса неформально зайнятих. Разом із тим найменша частка населення, зайнятого у неформальному секторі економіки, виявлена у східних областях.

Підводячи підсумок відмітимо, що наслідки поширення неформальної зайнятості не завжди є однозначними. З одного боку, неформальна зайнятість стримує зростання соціальної напруженості під час безробіття та забезпечує можливості більш повного задоволення споживчого попиту населення країни.

З іншого ж боку, держава недоодержує значний обсяг податків, частину яких вона могла б спрямувати на розвиток соціальної сфери та підвищення рівня життя населення. За наявності в обігу офіційно не облікованих грошових потоків ускладнюється контроль за грошовою масою та її структурою, планування грошової емісії. Працівники, зайняті в неформальному секторі економіки не мають реальних соціальних гарантій, а контроль за умовами їх праці є й зовсім відсутнім. Така зайнятість не гарантує одержання трудових доходів, а робота неформально зайнятих працівників не зараховується до трудового стажу, що в подальшому буде впливати на розмір пенсійного забезпечення.

Висновки. В результаті проведеного дослідження встановлено, що відсутність ефективних реформ політики зайнятості, формування та функціонування ринку праці в Україні призвела до таких негативних наслідків, як скорочення чисельності зайнятих, тінізація ринку праці та соціальна напруга загалом. Виявлено негативні зміни більшості показників, що стосуються економічної активності зайнятості за 2006-2016 рр., що наштовхує на висновок про необхідність оновлення механізму регулювання національного ринку праці.

Виходячи із сучасних реалій, цей механізм повинен бути гнучким і мати економічний та соціальний ефекти [4-6]. Для досягнення цієї мети потрібно сформулювати пріоритетні напрямки реформування ринку праці. До них, на наш погляд, варто віднести:

- вдосконалення системи оплати праці задля відродження основних функцій заробітної плати;
- збільшення попиту на робочу силу як з боку приватного так і з боку державного сектору економіки (впровадження механізмів щодо працевлаштування випускників навчальних закладів, створення центрів перепідготовки та фахового навчання працівників);
- створення нових робочих місць через створення сприятливого інвестиційного режиму в країні для зарубіжних підприємств та за рахунок розвитку малого та середнього бізнесу;
- удосконалення механізму застосування праці іноземців в Україні з

метою запобігання їх нелегальній зайнятості;

- надання субсидій на підвищення кваліфікації чи перепідготовку працівників, надання пільгових кредитів і податкових пільг для відкриття нових підприємств в проблемних регіонах;

- укладання міжнародних договорів про працевлаштування;

- запровадження європейської системи «lifelong learning», що підвищить продуктивність праці робітників;

- створення інноваційних кластерів, які забезпечать нові робочі місця;

- робота з вимушеними переселенцями зі сходу країни та АРК, яким важко знайти роботу на новому місці.

Ці та інші реформи на ринку праці дозволять зменшити відсоток тіньового сектору та покращити соціальне положення населення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Статистична інформація: Методологічні пояснення [Електронний ресурс] // Сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

2. Офіційна сторінка Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – <http://www.ukrstat.gov.ua>

3. Офіційна сторінка Державної служби зайнятості України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – <http://www.dsz.gov.ua>

4. Підгорний А. З. Соціально-демографічна статистика: підручник / А. З. Підгорний, О. В. Самоєнкова, Ю. О. Ольвінська, К. В. Вітковська / за ред. А. З. Підгорного. – Одеса : ФОП Гуляєва В.М., 2017. – 450 с.

5. Витковская Е. В. Статистические методы – инструмент изучения социально-экономических процессов / Е. В. Витковская, А. З. Подгорный, Ю.О. Ольвинская [и другие] // Историк-экономист С.Я.Боровой и проблемы современной истории экономики: к 110-летию со дня рождения С.Я.Борового: монография. - 2013. – С. 211-256.

6. Підгорний А. З. Статистичні методи в управлінні розвитком регіону : монографія // А. З. Підгорний, О. В. Самоєнкова, О. Г. Милашко та ін. – Одеса : ФОП Гуляєва В. М., 2016. – 218 с.

7. Ольвінська Ю. О. Роль розвитку малого бізнесу у реструктуризації регіонального ринку праці / Ю. О. Ольвінська // Соціально-економічні аспекти промислової політики. Управление трудовыми ресурсами: государство, регион, предприятие. – Донецк: ИЕП, 2006. – Т.2. – С. 345-350.

